Б Ъ Л Г А Р С К А А К А Д Е М И Я Н А Н А У К И Т Е

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА

гр. София 1113, ул.„Акад. Георги Бончев”, бл.6, ет.5/6, тел./факс 8703217

ОТЧЕТЕН ДОКЛАД ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА, УЧЕБНАТА И ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ

НА ИИНЧ ПРЕЗ 2023 ГОДИНА

(Документ обсъден и гласуван на ОС на ИИНЧ/23.01.2024 г.)

Съдържание

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИИНЧ 3

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики. 3

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030. 4

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности 6

1.4. Взаимоотношения с други институции 6

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата 8

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия). 8

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр. 11

1.5.3 Проекти, финансирани по Фонд научни изследвания 11

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2022 г. 13

2.1. Най-значимо научно постижение 13

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение. 14

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО. 16

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ 19

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ 20

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО 20

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2023 г. 20

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО 24

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНОТО 31

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНОТО 31

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ 31

ИЗВОДИ: 32

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИИНЧ

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики.

Мисията на Института за изследване на населението и човека (ИИНЧ) е да провежда демографски и психологични изследвания, целящи да разкрият закономерностите и факторите за развитие и възпроизводство на българското население, а също за психологично развитие и реализация на отделния човек. Изследователската стратегия на Института е насочена към подпомагане на институциите при решаването на проблеми с демографското и личностното развитие в условията на европейска интеграция и налични глобални тенденции.

През 2023 г. дейностите на учените в Института изцяло съвпадат и дори надграждат очертаните приоритетни области в научно-изследователската дейност. В областта на демографските, социалните и икономическите процеси и явления, изследванията са насочени към изучаване и анализ на: промени в моделите на раждаемост в България и Европа; въздействието на икономическите фактори върху раждаемостта; политиките за родителски отпуск; доброволното бездетство; кохортен анализ на брачността в България; регионалните аспекти на демографското развитие; моделиране на смъртността; остаряването на населението, неговото измерване и типологизация на системите за дългосрочна грижа в Европа; възпроизводство на работната сила; здравето, благополучието, образователната подготовка, социалния капитал и преходите от образование към заетост на българските юноши; нагласите спрямо мигрантите; миграционна политика; транснационални социални услуги за мобилни граждани в Европа; детерминантите на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите; различни аспекти на последиците и ефектите от Пандемията от COVID-19 – психо-социални, обществени, трудови, образователни; урбанизацията по българските земи през XIX век; исторически измерения на демографските процеси при българите в Македония и Албания и исторически сведения за някои местни общности по българските земи; бежанският въпрос в началото на XX век, извори за демографската история.

Изследванията в областта на психологията обхващат психологичните измерения на ценностите, понятията за справедливост и психично благополучие, въвеждане на изследванията в областта на транспортната психология; родителски стилове и привързаност;

изследване на агресията в различни нейни проявления и при различни групи; религиозност, стрес и устойчивост; социално-психологични ефекти от пандемията COVID-19; изследване на различни аспекти на доверието; зависимости от алкохол и наркотични вещества; ранно детско развитие и насоки за стимулирането му; професионален избор; съчетаване на работа с личен живот; личността и социалните медии; изследване на фазите на съня; его, поведение и социална интеракция.

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030.

Работата на учените и на ръководството на ИИНЧ през 2023 г. е съдействала за промени в посока постигането на целта и следните специфични цели в Стратегията: „*да се издигнат позициите на страната в областта на науката, да се повиши общественото доверие към науката*“ (извадка от целта); „*осигуряване на висока квалификация и ефективно кариерно развитие на учените, основано на високо ниво на научните изследвания*“ (СЦ 1); „*възстановяване на международните позиции на страната по количество и качество на международно видимата научна продукция“* (СЦ 5); „*повишаване на количеството и качеството на научните изследвания, свързани с проблеми от регионално и национално значение*“ (СЦ 6); „*поощряване на приложните научни изследвания*“ (СЦ 7); „*разширяване на международното научно сътрудничество*“ (СЦ 9).

По СЦ 1 през 2023 г. в ИИНЧ беше актуализиран Плана за действие към Стратегията за човешките ресурси за изследователите като ИИНЧ премина успешно международна ратификация от Европейската Комисия на правото да използва логото „HR Excellence in Research“. Отново се проведе Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки, като в нея участваха 53 докторанти и млади изследователи. Беше изработена Програма за привличане на докторанти в департамент „Демография“. Бяха актуализирани Правилата за работа на научните журита в ИИНЧ-БАН по процедури за защита на дисертации за придобиване на ОНС „доктор“ и НС „доктор на науките“ във връзка с решението на НС докторантите, отчислени и не защитили в законовия срок 5 години след това, да бъдат вписвани в регистъра на НАЦИД със статут „приключил“. Беше приет учебен план на докторската програма по „Статистика и демография“. Бяха актуализирани част от въпросниците за кандидат-докторанти. Бяха зачислени двама докторанти и отчислени с право на защита четирима. Трима учени от Института защитиха дисертации и придобиха научна

степен „доктор на науките“ – проф. Ергюл Таир, проф. Антоанета Христова и доц. Венцислав Мучинов. През годината трима учени бяха повишени в съответствие с политиката на ИИНЧ за кариерно израстване. Докторанти Дияна Добрева-Христова и Ирена Георгиева след защита бяха назначени на длъжност „асистент“ в двата департамента. Беше назначена гл. ас. д-р Велина Христова. Доц. д-р Мария Трифонова получи награда за значим научен принос в Психология на творчеството – по повод 50 ГОДИНИ ПСИХОЛОГИЯ В БАН.

Макар да имаше повишаване на заплащането все още основен проблем на Института остава ниското ниво на заплащане по трудови правоотношения, който на фона на повишаваща се минимална работна заплата и висока инфлация продължава да бъде тревожно актуален. Още по-важно е да има достатъчно средства за допълнителни възнаграждения на учените като част от бонусната система на БАН (съгласно Решение на ОС на БАН за разпределение на бюджета по компоненти К1, К2 и К3 за целеви награди), като повишаването на основното заплащане не бива да става за сметка на средствата отделяни за бонусната система.

По СЦ 5 през 2023 г. има запазване на международно видимата продукция в ИИНЧ в издания реферирани в WoS или Scopus. Все още има място за увеличаване на публикациите в международни издания реферирани в престижни бази данни като WoS и Scopus.

Тематиката на изследванията в ИИНЧ (представена в т. 1.1.) обхваща широк набор от научни проблеми, като голяма част от тях намират прагматичен отзвук при разработването на възможни решения за управлението на демографските процеси в практиката и допринасят за постигането на СЦ 6 и 7 (повече в т.1.3.). През 2023 г. редица от изследванията са свързани с научни приоритети за насочени фундаментални изследвания „*Социално развитие, решаване на демографския проблем и намаляване на бедността“* и с *„Културно-историческо наследство, национална идентичност и развитие на културата на обществото“,* както и с приоритет *„Национална идентичност и развитие. Социално-икономическо развитие и управление“* и *„Здраве и качество на живот“* от приложните научни изследвания.

По СЦ 9 през 2023 г. учените имат участие в 22 международни научни мрежи, 6 споразумения за сътрудничество с международни и чуждестранни организации, от които 1 споразумение е сключено през 2023 г. През 2023 г. учени от ИИНЧ участват в 4 международни проекта, в които ИИНЧ е партньор или водеща организация. Два от тях приключиха успешно през тази година. Един нов е стартирал. Учените и докторантите имат изнесени 22 доклада на международни форуми и още 50 на национални форуми.

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности

Проведените през 2023 г. изследвания в ИИНЧ имат пряко отношение към повишаване ефективността и резултатността на социално-икономическите политики на държавните, областните и общинските институции в страната в сферата на демографското развитие, политиките за социално включване и приобщаване, политиките спрямо младежта, политиките за пазара на труда и регионалното развитие. През 2023 г. учените от ИИНЧ са участвали в полезни за местното и за националното и развитие проекти. Почти всички научни проекти в ИИНЧ имат освен научна и научно-приложна насоченост и дават продукти – препоръки и разработени решения, а част от тях и експертизи и доклади за целите на управлението за национални институции и обучения на служители в местните и регионалните органи на властта (повече в 1.4.1). Освен социално-икономическите ефекти за обществото сред полезните ефекти може да бъде откроено разширяването на информацията за историческото развитие на населението по българските земи в достатистическия период, което допринася за съхраняване и развиване на идентичността.

Въз основа на научната си работа учените са дали редица експертизи, извършили са консултации и обучения на множество институции (18 експертизи). Освен това учените са имали широка популяризаторска дейност за приносите и резултатите от най-актуалните изследвания сред по-широката публика чрез научно-популярни публикации (3 бр.) и обществени лекции и медийни изяви (45 бр. от различни учени).

Сред ефектите за обществото може да бъде откроена и преподавателската работа на учените от ИИНЧ, които през 2023 г. са преподавали в 9 учебни заведения или организации по 18 теми (повече по т.4), както и издадените учебни помагала и проведените курсове и обучения за психотерапевти, кариерни консултанти, представители на неправителствения сектор, учители, педагогически съветници, родители. Тук могат да бъдат добавени тренинг на учители от детски градини за прилагане на скрининг тест за тригодишни деца от доц. д-р Мария Трифонова, специализиран научен уебинар и в рамките на кръгла маса с представители на обществени и научни институции на гл. ас. д-р Илина Начева и екип.

1.4. Взаимоотношения с други институции

Учените от ИИНЧ имат дългогодишни отношения с различни научни и ненаучни институции от България и чужбина. През 2023 г. учените от Института са дали 18 експертизи, становища, доклади и консултации за органи на управлението в страната и по поръчка и в

полза на местни, областни, национални и наднационални институции като различни общини, Министерски съвет, МОН, МТСП, МВнР, НСИ, ОИСР, Съвет на Европа и Европейската комисия. Към 2023 г. експертизата на учените намира практическо приложение чрез участието им в над 30 експертни органа на външни за БАН национални и наднационални институции. Учени от Института участват в дейността на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерски съвет, Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерски съвет, Междуведомствената работна група по разработване и актуализиране на ЦУР към Министерски съвет и НСИ, Експертната група по разработване на Национален план за действие за периода 2024 – 2027, за изпълнение на национална стратегия за приобщаване на ромите (2021 – 2030) към Министерски съвет, Междуведомствената работна група по демографските въпроси към министъра на труда и социалната политика, Междуведомствената група за мониторинг на изпълнението на Актуализираната Национална демографска стратегия на Република България, Комисията на Министерството на труда и социалната политика за интеграция на уязвими малцинствени общности, Комитета за българите в чужбина към вицепрезидента на Република България, Агенцията по заетостта, Държавно-обществената консултативна комисия по проблемите на безопасността на движение по пътищата, Междуведомствената работна група по демографска политика, доходи и жизнено равнище към министъра на труда и социалната политика, Инициативата за глобалното застаряване и правата на старите хора в рамките на Форума Азия-Европа (ASEM) към Министерство на външните работи, Държавна агенция „Безопасност на движението по пътищата“ и др. Учени от Института са национални експерти към Съвета на Европа по програма РОМАКТ и международни експерти към Агенцията на Европейския съюз за основните права (ФРА), Обществения съвет към МВнР, Българската музейна камара.

През 2023 г. ИИНЧ и неговите учени продължиха сътрудничеството с редица български университети - Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Университет за национално и световно стопанство, Нов български университет, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Икономически университет – Варна и др. Сътрудничество се поддържа и с редица институти на БАН, с Института по психология на МВР, с Военната академия „Г. С. Раковски“, с Института за политика, с Националния център по обществено здраве и анализи, с Националния център за повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти, с Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, с Държавната агенция „Архиви“, с

музейната мрежа в страната и др.

ИИНЧ си сътрудничи и с международни академични структури, организации и университети (като Кримския федерален университет, Университета в Упсала, Швеция, Института по антропология „Франциск И. Райнер“ при Румънската академия, с Центъра за социални и психологически науки към Словашката академия на науките, Университета в Загреб в Хърватия, Университета Бабеш-Боляй в Румъния, Университета за приложни науки в Хамбург в Германия, Болонският университет (на италиански: Università di Bologna), с които се осъществяват съвместни научни прояви и проекти.

През 2023 г. учените от Департамент „Психология“ на ИИНЧ организираха важно събитие за психологията в България – Юбилейна научна сесия „50 ГОДИНИ ПСИХОЛОГИЯ В БАН: Развитие на научното познание за човека“. На събитието бяха поканени и присъстваха официални лица, колеги от ИИНЧ и други академични звена и организации, сътрудници на Департамент „Психология“ през годините. Бяха поднесени повече от 20 поздравителни адреса, вкл. от Вицепрезидента на Република България, от МОН, от Ръководството на БАН и на други академични звена в БАН, от ВУ в страната, от Институт по психология – МВР, от Дружество на психолозите в Република България и други.

Сред учените, които работят в ИИНЧ през 2023 г. отличени за заслугите си са: проф. дн Антоанета Христова, проф. д-р Йоланда Зографова, проф. дн Ергюл Таир, проф. д-р Катя Стойчева, доц. д-р Мария Трифонова и др.

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия).

Заслужават да бъдат отбелязани усилията на учените в ИИНЧ по отношение на:

- изработването на Електронен обучителен модул „Управление на кризи“ с фокус върху социалнопсихологичните ефекти от кризата, породена от COVID-19 и свързаните с нея мерки, като се фокусира върху групи с високи нива на възприет стрес и върху експерти в областта на здравето и психосоциалната подкрепа (гл. ас. д-р Илина Начева и екип);
- пилотното създаване на мрежа от социални работници, институции, НПО и учени от България и Германия за взаимно обучение, обмяна на опит и сътрудничество при оказване

на транснационални социални услуги за мобилни граждани в Европа и изготвянето на наръчник в тази област (доц. д-р Стоянка Черкезова и екип);

- мониторирането на факторите и проблемните области в здравното поведение и психо-социалното благополучие на българските юноши, като основа за създаването на обосновани политики и приложни програми (доц. д-р Анна Александрова Караманова и екип);
- установяването на детерминантите на ключови проблеми, свързани с включването на ромите в обществото и изводите за политиките в областта на ромската интеграция (гл. ас. д-р Любомир Стойчев и екип);
- профилирането на опасния водач на пътя и изработване на нови методи за надеждна оценка на личностни фактори, свързани с опасното поведение на пътя и стила на шофиране в България (доц. д-р Зорница Тоткова);
- анализите на промените в брачността в България (гл. ас. д-р Станислава Моралийска);
- изследването на културната рамка, характеризираща българското общество през неговите ценности, експлицитните и имплицитните мотиви към справедливостта, трудовите мотиви, нагласи и представи за „другия“, въз основа на което са изведени изводи за усъвършенстване на политиките (проф. дн Ергюл Таир);
- Проучването на актуални аспекти на влиянието на някои икономически фактори върху равнището на раждаемост в България (проф. д-р Николай Стоенчев);
- обоснованите предложения за акцизната политика по отношение на тютюневите изделия като част от дейностите насочени към ограничаване на тютюнопушенето (ръководител от българска страна: доц. д-р Георги Петков с екип);
- анализите свързани с развитието на работната сила и образователната система в период на пандемия (проф. д-р Кремена Борисова; гл. ас. Адриана Христова);
- стартирането на проект, който ще очертае социалнопсихологичните детерминанти на колективното действие в гражданския протест (проф. дн Антоанета Христова и екип);
- подпомагането на общините и областните администрации с анализи, консултации и разработване на предложения за подобряване на жилищната ситуация за различни уязвими групи в тях (доц. д-р Стоянка Черкезова; проф. д-р Илона Томова);

- подобряването на положението на децата и създаването на предпоставки за социално включване чрез разработване на подходящи практики за ранно детско развитие (доц. д-р Мария Трифонова);
- анализ на детската бедност в България, изследването на родителството и изводите за политиките, програмите, услугите, бюджетите и механизмите за справяне в борбата с детската бедност и грижата за деца (проф. д-р Татяна Коцева, доц. д-р Елица Димитрова и екип);
- разработването на препоръки за политиките свързани с нагласите към емиграция и жизненото планиране (доц. д-р Диана Бакалова и екип);
- обучения в училищата и детските градини на учители, родители, психолози и педагогически съветници (гл. ас. д-р Екатерина Димитрова; доц. д-р Мария Трифонова);
- изследването на детерминантите за образователни постижения на българските гимназисти и разработването на предложения към образователните политики (доц. д-р Стоянка Черкезова);
- обучението на кариерни консултанти (гл. ас. д-р Сезгин Бекир);
- срещите с бизнеса и установяването на контакти, които ще подпомогнат бизнеса и обществото (гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева);
- проучването на опита от миграционната политика в българското законодателство между двете световни войни, които могат да послужат за разработването на съвременни миграционни политики (гл. ас. д-р Борис Боев);

Извън чисто практическите дейности трябва да се споменат някои изследвания, с изцяло фундаментален характер като:

- урбанизацията по българските земи през XIX в. (доц. дин Венцислав Мучинов);
- динамика на демографските процеси в Босилеград и околността в периода от Освобождението до края на Първата световна война (доц. д-р Даниела Ангелова);
- историческо развитие на Кюстендил и проучване и оценка на нов извор на данни за демографското развитие на българските земи през Възраждането (проф. дин Щелиян Щерионов).

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр.

През годината завършиха успешно продължи работата по един и приключи успешно работата по друг проект с външно за ИИНЧ финансиране от национални институции от България (без проекти по ФНИ).

През 2023 г. продължи работата **„Демографски аспекти на националната сигурност“** финансиран от МС по Националната научна програма "Сигурност и отбрана". Проектът е с ръководител проф. д-р Йоланда Зографова, и екип проф. д.и.н. Щелиян Щерионов, проф. д-р Антоанета Христова, доц. д-р Спас Ташев, доц. д-р Елица Димитрова и гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова.

Приключи успешно работата по проект „**Кохортен анализ на брачността в България**“, финансиран от МОН по Национална програма „Млади учени и постдокторанти 2“ с ръководител гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова.

В изследването се реконструира кохортната история на поколенията жени, родени в България в периода 1970-1990 година по отношение на тяхното брачно поведение. Поддържа се тезата, че ниската брачност в България се обуславя от промяната в моделите на брачност, настъпила след 1990 г. на миналия век, в комбинация със стартирането на процес на отлагане на брачността. Въз основа на данните от последните три преброявания в Р България са изчислени вероятности за преход между основните брачни състояния по пол – неженен/а, женен/омъжена, вдовец/а, разведен/а, построени са мултистатусни таблици на брачност за българските мъже и жени съответно за 2001, 2011, 2021 г. като е отчетена смъртността. Извлечени редица обобщени показатели, характеризиращи режима на брачност в страната. Реконструирана е брачната история на 20 поколения жени, родени в България през периода 1970-1990 г. Анализирани са настъпилите промени в повъзрастовия модел на брачност, както и изчислените ажустирани показатели за брачността.

1.5.3 Проекти, финансирани по Фонд научни изследвания

ИИНЧ се представя много силно в областта на проектите, финансирани от Фонд научни изследвания. През 2023 г. в ИИНЧ се изпълняват 5 научни проекта, финансирани от ФНИ.

През годината приключиха успешно два научни проекта по фонда:

- Проект „Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България е с ръководител доц. д-р Диана Бакалова и екип.

Проектът извежда ключовите психологични характеристики, с които могат да се прогнозира потенциала за емиграция на младите хора и изгражда профили на потенциалните емигранти. Въз основа на това са направени предложения за политиките в България спрямо потенциалните емигранти.

- Вторият проект е „Социалнопсихологични ефекти на кризата, породена от COVID-19: възприет стрес и динамика на преживяванията“, с ръководител Илина Начева

Проектът има за цел проучване на социалнопсихологичните ефекти от кризата, породена от COVID-19 и свързаните с нея мерки, като се фокусира върху групи с високи нива на възприет стрес и върху експерти в областта на здравето и психосоциалната подкрепа. Изследването е насочено към натрупване на ново научно познание по отношение на ролята на определени личностови характеристики и общностни механизми за справяне с кризисни ситуации.

През 2023 г. продължи работата по проекти:

- „Здраве и благополучие на юношите в условията на пандемията от COVID-19: ефекти върху психичното здраве, здравното поведение, социалните взаимодействия и академичната мотивация и успеваемост, модерирани от личностните особености“ с ръководител доц. д-р Анна Александрова-Караманова
- Документи от Архива на Вселенската патриаршия – извор за демографското развитие на българските земи през Възраждането с ръководител проф. дин Щелиян Щерионов.

Стартира един нов проект „Психология на гражданския протест – социалнопсихологични детерминанти на колективното действие“ с ръководител проф. дн Антоанета Русинова-Христова.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2023 г.

2.1. Най-значимо научно постижение

Проект „Урбанизацията по българските земи през XIX век (до 1878 г.)“ (2019–2023), проект, бюджетна субсидия на БАН, Ръководител: доц. д.н. Венцислав Мучинов

Описание и приноси:

Трудът с общ обем от 285 страници, представлява първото цялостно и детайлно изследване по темата за урбанизацията в българските земи под османска власт през XIX в. в българската историография, осъществено на базата на обработката и анализа на разнообразни извори от османотурски, български, гръцки, руски, западноевропейски и пр. произход. Част от този изворов материал се въвежда за пръв път в научно обръщение.

Основните **научни приноси** на подготвения в резултат на проекта труд с общ обем от 285 страници са:

- Установяване на тенденцията в динамиката на урбанизацията в днешните български земи през XIX в. (до 1878 г.), което позволява да се коригира наложената в българската наука теза, че по отношение на България урбанизацията е процес, характерен за следосвобожденската епоха и най-вече за периода след Втората световна война.
- Разкриване на балканските и общоевропейските измерения на изследвания процес, както и на съществуващите регионални специфики. Очертаване на основните фактори, които оказват въздействие върху урбанизацията в българските земи през XIX в., като за пръв път се извършва целенасочено проучване на урбанизационната политика на османската власт в населените с българи провинции на Османската империя.

Освен научни, трудът има и конкретни **научно-приложни приноси**. Направените в изследването изводи могат да се включат в образователната програма по история и цивилизации и да подпомогнат българските държавни институции при вземането на управленски решения относно формулирането и осъществяването на политиките за регионално развитие в Р България.

Илюстрация:

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение.

Проект „Социалнопсихологични ефекти на кризата, породена от COVID-19: възприет стрес и динамика на преживяванията“ (2021–2023), проект, ФНИ, конкурс, Ръководител: гл. ас д-р Илина Начева

Описание и приноси:

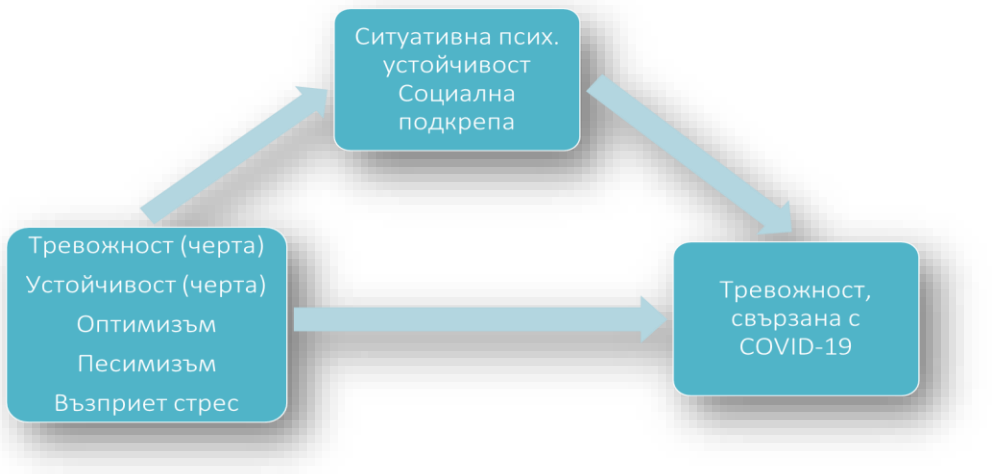
В рамките на проекта с количествени и качествени методи са проведени изследвания върху динамиката на преживяванията в условията на кризата, породена от COVID-19. Идентифицирани са психологични предиктори на стрес, установени са специфични ефекти на възприятието (включително „ефект в трето лице“), откроени са преобладаващи емоции, свързани с пандемията, натрупани са нови данни за ролята на социалната подкрепа. Извършено е интерсекторно изследване с представители на уязвими групи - работещи родители с малки деца (0-12 г.), хронично болни и лица с множествена уязвимост, както и контролна група. Резултатите показват, че устойчивостта като личностова характеристика медиира отрицателния ефект на оптимизма върху тревожността от COVID-19 при лицата без индикатори за уязвимост. Тревожността като черта и възприетият стрес имат по-значима роля в групата с множествена уязвимост, в сравнение с другите уязвими групи. Установени са

значими различия между групите по отношение на песимизма. Хронично болните демонстрират по-висок песимизъм в сравнение с групата на работещите родители с малки деца. Устойчивостта като черта и оптимистичните очаквания нямат пряк ефект върху тревожността от COVID-19 при изследваните уязвими групи.

Направен български превод и адаптация на 4 скали за измерване на значими психологични конструкти - устойчивост, тревожност, социална подкрепа. Адаптираните скали, заедно с всички психометрични показатели, са включени в колективна монография и могат да бъдат прилагани за целите на бъдещи изследвания. Екипът на проекта е реализирал общо 19 научни публикации, в това число 3 статии в списания с импакт фактор и 3 публикации на резултати и файлове с данни в репозитари за научна информация с отворен достъп. Резултати са представени на два европейски конгреса по психология (Любляна, 2022г. и Брайтън, 2023г.) и в 4 международни конференции.

В рамките на проекта /www.cov19resilience.social/ са разработени ресурси, които могат да бъдат прилагани в бъдеща изследователска работа, включително електронно базирана платформа за интервюиране с календари, включваща панел за администриране на данни, опция за съхранение на звукови и/или видеофайлове и възможност за визуализация на календари. Създаден е Електронен обучителен модул „Управление на кризи“ с отворен достъп. Обобщен експертен опит и насоки за психосоциална подкрепа по време на криза са представени в брошура „Кризата, породена от COVID-19: Научени уроци и поглед към бъдещето“, която се разпространява електронно и в печатен формат.

Илюстрация:

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО.

Международното сътрудничество в ИИНЧ се осъществява чрез международни научни проекти, участие в международни научни мрежи и международни научни форуми, както и чрез публикационната дейност на учените в международни (разпознаваеми) издания. Като цяло има засилване на международното сътрудничество спрямо предходните години основно чрез участието в международни проекти и организирането на международни научни и научно-приложни събития**.**

- През 2023 б**еше спечелен по един проект с международно финансиране, в рамките на който стартира интензивно международно сътрудничество: „Knowledge sharing and digitalization of science (DigiKnow)”** по програма Еразъм+ на Европейския съюз. Проектът се осъществява в партньорство с Университета в Болоня. Дейностите в проекта са в подкрепа на международното сътрудничество и с цел увеличаване на научния потенциал на ИИНЧ. Проектът е фокусиран върху дигитализацията на научната продукция и научните резултати в областта на психологията и демографията. Създадена е научна платформа за споделяне на научно знание, обединяваща изследванията на Института за изследване на населението и човека към БАН и Университета в Болоня (Италия). Платформата ще съдържа богата информация за проекти, методи, данни, публикации, анализи, реализирани от двете институции.

През годината продължи работата по един международен проект - „Здравни и психосоциални дългосрочни ефекти и копинг ресурси при тежко или критично преболедували COVID-19: качествено изследване (2022-2024), финансиран от: Alliance of International Science Organizations (ANSO) по Програма за съвместни научни изследвания – 2021 г. с ръководител от българска страна доц. д-р Анна Александрова-Караманова, по който приключи теренната работа по събирането на данни в четирите страни посредством дълбочинни полуструктурирани интервюта и бяха подготвени публикации.

- **Приключиха успешно два международни проекта:**
    a) **Транснационални социални услуги по програма Еразъм + (2022-2023)** с ръководител от българска страна доц. д-р Стоянка Черкезова;
    b) **Детерминанти на знанията и уменията на бъдещето за учениците в България – езикова грамотност, умения за учене и за поставяне на цели**, финансиран по Програмата за участие на ЮНЕСКО за 2022-2023г. с ръководител доц. д-р Стоянка Черкезова.

Увеличава се участието в организацията на международни форуми. ИИНЧ е организатор и съорганизатор на шест събития, в които се осъществи международен обмен.

ИИНЧ е заедно с Университета за приложни науки в Хамбург организира 2 българо-германски събития (Digital Counselling – using online tools for outreach work and information? Examples from Germany and Bulgaria и Final conference: Mobility in the EU - successes and challenges from a transnational perspective. Examples from Germany and Bulgaria) с координатор доц. д-р Стоянка Черкезова, на които бяха представени резултати от проучвания и беше обменен опит по въпросите за миграцията и социалните услуги за мобилни граждани и за уязвими групи.

В други две събития член на програмния комитет доц. д-р Анна Александрова-Караманова, а именно International Psychological Applications Conference and Trends 2023 и 19th Days of Applied Psychology.

Следващото събитие е 4th Interdisciplinary PhD Forum with International Participation с член на организационен комитет гл. ас. д-р Виктория Недева-Атанасова. Последното събитие е X юбилеен международен конгрес по психология 2023 „Предизвикателствата пред модерната психология“ с членове на програмния комитет проф. д-р Йоланда Зографова и доц. д-р Георги Петков.

Увеличава се участието на учени от ИИНЧ в международни или с международно участие научни форуми (от 8 през 2022 на 12 през 2023г.), но с по-малко доклади (от 23 за 2022г. на 19 доклада за 2023 г. от учените и 2 от докторантите).

Освен чрез проекти и участие в събития учените от ИИНЧ осъществяват международно сътрудничество посредством включване и обмен по международни мрежи. Примери за това са различни сътрудничества:

- в рамките на инициативата COST: CA 18123 „The European Family Support Network: A Bottom-up, evidence-based and multidisciplinary approach“, в която участва проф. д-р Татяна Коцева; Parental Leave Policies and Social Sustainability (Sustainability@Leave), в която участват проф. д-р Татяна Коцева, доц. д-р Елица Димитрова и ас. Калина Илиева; CA IS1409 „Gender and health impacts of policies extending working life in Western countries“, в която участва гл. ас. д-р Камелия Лилова.

- в международните научни мрежи International Society for the Study of Creativity and Innovation, в която участва проф. д-р Катя Стойчева; European Alliance Against Depression (доц. д-р Анна Александрова-Караманова); Population-Europe, в която ИИНЧ е представляван от доц. д-р Елица Димитрова; в International Federation on Ageing (IFA), в която участва гл. д-р Камелия Лилова и др.

Освен това международното сътрудничество става чрез съвместно участие в публикации с чуждестранни автори. През 2023 г. са излезли от печат 7 публикации в сътрудничество с чуждестранен автор. Четири статии са с участието на проф. дн Ергюл Таир (една заедно с гл. ас. д-р Сезгин Бекир), две с участието на доц. д-р Елица Димитрова (едната съавтор е също ас. Калина Илиева) и една с участието на проф. дн Антоанета Христова и гл. ас. д-р Илина Начева.

- Jovanovic, V...Tair, E., et al. The Coronavirus Anxiety Scale: Cross-National Measurement Invariance and Convergent Validity Evidence. Psychological Assessment, American Psychological Association, 2023, ISSN: 1040-3590, DOI:https://doi.org/10.1037//pas0001270, SJR (Scopus):1.76 Q1, не оглавява ранглистата (Scopus);
- Karakulak, A. et al., Tair, E. The perceived vulnerability to disease scale: Cross-cultural measurement invariance and associations with fear of COWID-19 across 16 countries. Social and Personality Psychology Compass, Wiley, 2023, DOI:https://doi.org/10.1111/spc3.12878,, SJR (Scopus):1.65, JCR-IF (Web of Science):1.09 Q1, не оглавява ранглистата (Web of Science);
- Rada, C., Tair, E., Lingu, M., Bekir, S.. Sexual education and sexual activity of students before and during the covid-19 pandemic. A romanian-bulgarian qualitative comparative study. 26, 3, 2023, ISSN:2367-4797 (Print), 2367-4800 (Online)., DOI:https://doi.org/10.7546/PsyRB.2023.26.03.03 Индексирано в ERIH+ (ERIH Plus);
- Zaborskis, A., Kavaliauskienė, A., Levi, Sh., Tesler, R., Dimitrova, Elitsa. Adolescent Toothbrushing and its Association with Socio-demographic Factors – Time Trends from 1994 to 2018 in Twenty Countries. Healthcare, 11, 24, 2023, DOI:https://doi.org/10.3390/healthcare11243148, 3148. SJR (Scopus):0.55, JCR-IF (Web of Science):2.8 Q2 (Scopus).

- Karakulak, A., et al.,, Tair, E.. Trust in government moderates the association between fear of COVID-19 as well as empathic concern and preventive behaviour. Communication Psychology, Springer Nature, 2023, DOI:https://doi.org/10.1038/s44271-023-00046-5 Международно академично издателство (ProQuest)
- Dobrotić , Ivana, Aðalbjörg Arnalds, Ásdís, Dimitrova, Elitsa, Son, Keonhi, Engeman, Cassandra, Valentova, Marie, Mercan, Murat, Ilieva, Kalina, Makay, Zsuzsanna, Reimer, Thordis, Bártova, Alžběta, Toga, Aksoy. Parenting leave policy data gaps: a comparative critical analysis.. OST Action CA21150 - Parental Leave Policies and Social Sustainability (Sustainability@Leave)., 2023, DOI:https://doi.org/10.31235/osf.io/8g25k

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ

През 2023 г. учените от ИИНЧ са имали общо 775 преподавателски часа, от които 90 в тясно специализирани курсове. От тях 92 часа са към ЦО при БАН и са проведени от проф. д-р Катя Стойчева, доц. д-р Георги Петков, гл. ас. д-р Елена Цанкова и проф. д-р Ергюл Таир. Останалите часове са лекционни (575 часа) и семинарни (20 часа) и са за **студенти** в бакалавърски и магистърски програми в 8 български ВУ: Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство, Нов български университет, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Бургаски свободен университет, Академия на МВР и Военна Академия "Георги Раковски".

Издадена е 1 учебно помагало „Илина Начева, Ралица Дойчинова. Управление на кризи: Социалнопсихологични ефекти на кризисните ситуации. 2023.

През 2023 г. в ИИНЧ са се обучавали 13 докторанти, зачислени са 2-ма, отчислени с право на защита са 4-ма, защитили успешно са 4-ма. Двама докторанти – Никола Ганев и Димитър Генов, подадоха документи и бяха одобрени за участие в програмата за мобилност „Еразъм+” и през 2024 ще осъществят обучение в научни институции в Европа. Трима учени от Института защитиха дисертации и придобиха научна степен „доктор на науките“.

През 2023 г. стартира процедура по акредитация на докторска програма „Статистика и демография“, за която беше изготвен доклад-самооценка от екип от департамент „Демография“ с ръководител проф. Кремена Борисова-Маринова. Във връзка с това са постъпили мнения от потребители на кадри с много висока оценка за подготвеността и компетентността на висококвалифицираните кадри, обучавани в Института, които са

приложени в доклада-самооценка по програмната акредитация. През 2023 година беше направена основна вътрешна проверка на качеството на докторантското обучение в департамент „Психология“ на ИИНЧ-БАН по акредитираните докторски програми: „Обща психология“, „Психология на развитието и образованието“, „Социална психология“, „Трудова и организационна психология“ и „Консултативна психология“. Комисията с председател проф. д-р Катя Стойчева (в работата участва и докторант Юлиан Харалампиев) изготви доклад по изпълнението на основните стандарти за акредитация на докторските програми, който бе приет с висока оценка на заседание на Научния съвет на Института. Обобщението на събраната информация и анализът на експертните оценки показа усъвършенстването на капацитета на департамент „Психология“ за осигуряване на изискваните стандарти и съответни доказателства, свързани с поддържане и повишаване на качеството на докторските програми. Докладът е публикуван на сайта на ИИНЧ.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

Не е осъществявана съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори.

Не е извършван трансфер на технологии и/или подготовка на трансфер на технологии по договор с фирми.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

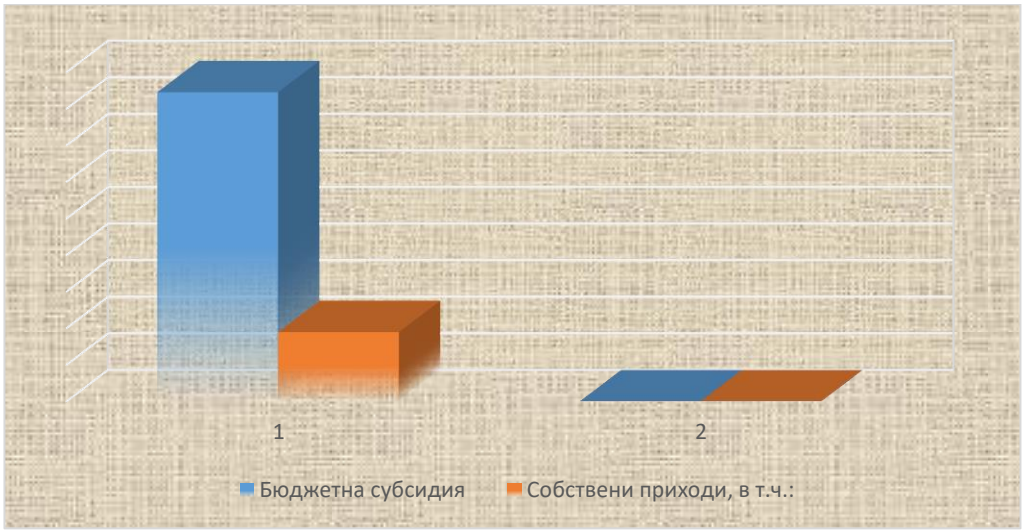
Не е осъществявана такава дейност.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2023 г.

Бюджетната субсидия за годината в размер на **1 689 426** лв. (за 2022 г. е била 1 448 573 лв.) е изразходвана за работни заплати, осигуровки, стипендии на докторанти, хонорари за участие в жури в съответствие със ЗРАСРБ, обезщетения при болнични и пенсиониране, за издръжка на сградата. Общо приходите са в размер на **2 067 219 лв.**

1	**Приходи общо**	**Стойност в лв.**	**Отн.дял %**
		2067219	

1.1.	Бюджетна субсидия	**1689426**	81.73%
1.2.	Собствени приходи, в т.ч.:	**377793**	18.27%
1.2.1.	Договори с фонд “ФНИ” и МОН	**148803**	39.40%
	от ФНИ – МОН	133439	
	от ФНИ – Научна периодика	15800	
1.2.2.	Други приходи	**7314**	1.94%
	Приходи от абонамент за научна литература	660	
	Приходи от такси за обучение на докторанти	800	
	Приходи от такси за обучения	4584	
	Приходи за защита на Полина Гудева	1270	
1.2.3.	Трансфери от БАН ЦУ	**12062**	3.20%
	Модул "Млади учени"	900	
	Проект "Постдокторанти"	7200	
	Награда млад учен	500	
	Публикационна дейност	3462	
1.2.4.	Договори по международни програми и споразумения	**209614**	55.50%
	МВнР Проект- Програма на ЮНЕСКО 2022-2023	25380	
	Проект за съвместни изследвания на ANSO 2022-2024	90354	
	Център за развитие на човешките ресурси-програма "Еразъм+"	93880	

Разликата между бюджетната субсидия и общите разходи през 2023 г. **е 437 886 лв.** Тази сума е формирана от средства по договори и собствени средства на ИИНЧ. Изразходвана е главно за издръжка, плащания за възнаграждения, придобиване на ДМА, основен ремонт на помещения и други. Придобитите през 2023 г. ДМА са закупени със средства от договори с ФНИ.

2	**Разходи общо**	**Стойност в лв.**	**Отн.дял %**
		2127312	
2.1.	Заплати и други възнаграждения и плащания за персонала	1494310	70.25%
2.2.	Задължителни осигурителни вноски от работодателя	266965	12.55%
2.3.	Издръжка	100219	4.71%
2.4.	Учебни, научно-изследователски разходи и материали	97231	4.57%
2.5.	Командировки в страната	3638	0.17%
2.6.	Командировки в чужбина	27629	1.30%
2.7.	Разходи за членски внос	2790	0.13%

2.8.	Стипендии	85000	4.00%
2.9.	Платени данъци	744	0.04%
2.10.	Разходи за основен ремонт	16351	0.77%
2.11.	Придобиване на дълготрайни материални и нематериални активи	32435	1.53%

През 2023г. беше възможно повишаване на трудовите възнаграждения, съгласно Решение на ОС на БАН за разпределение на бюджета по компоненти К1, К2 и К3. Увеличението на основните заплати е съобразено със средните стойности на основните заплати за 2023г. за всички категории персонал. Бяха изплатени допълнителни възнаграждения на учените по компонент К2 в размер на 22 036 лв. и целеви награди в края на годината, съгласно Вътрешните правила за работните заплати в ИИНЧ. Въпреки това основен проблем на **Института остава недостатъчното ниво на заплащане.**

Със собствени средства се изплащат всички външни услуги - за телефон, софтуерно и хардуерно обслужване, технически услуги и други външни услуги. Голяма част от разходите за канцеларски материали и консумативи, застраховки и представителни разходи също се извършват със собствени средства.

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

Анализът на публикационната дейност през 2021-2022 г. във връзка с разпределението на средствата по К2 показа сериозни диспропорции в участието на учените в създаването на научната продукция на Института, които не са обвързани с очакванията към учените според тяхната научна длъжност. Този модел се повтаря частично и през 2023 г., макар да има известно подобрение при разпределение на тежестта. В тази връзка преди да бъде направен анализ на публикационната дейност на учените в ИИНЧ за 2023 г., заслужават да бъдат споменати имената на няколко учени за работата им през 2021-2022 г. Особено високи заслуги за публикационната дейност, конкретно за повишаване на международната видимост имат учените: доц. д-р Елица Димитрова, проф. дн Антоанета Русинова-Христова, доц. д-р Мария Трифонова, проф. дин Щелиян Щерионов, проф. дн Ергюл Таир, доц. д-р Георги Петков, гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова, гл. ас. д-р Елена Цанкова, доц. д-р Николай Цеков, доц. д-р Спас Ташев, проф. д-р Татяна Коцева. Особено високи заслуги от цитируемост имат доц. д-р Анна Александрова – Караманова, проф. дн Ергюл Таир, доц. д-р Елица Димитрова, проф. д-р Илона Томова, проф. д-р Татяна Коцева, гл. ас. д-р Полимира Митева, доц. дин Венцислав Мучинов, проф. д-р Катя Стойчева, проф. дин Щелиян Щерионов, доц. д-р Зорница Тоткова, проф. дн Антоанета Русинова-Христова, доц. д-р Стоянка Черкезова.

През 2023 г. впечатляваща публикационна дейност имат доц. д-р Спас Ташев с 8 публикации излезли от печат, като три тях са монографии (които се издават за първи път) и доц. д-р Диана Бакалова, гл. ас. д-р Илина Начева, всяка от тях с по 7 публикации като 5 от публикациите на доц. д-р Диана Бакалова индексирани в Scopus и WoS.

През 2023 г. учените от ИИНЧ са публикували общо 78 публикации, които могат да влязат в отчета за 2023 г. (съгласно Допълнителните изисквания към отчета/Писмо 72-00-93/27.11.2023г.). Това е почти без промяна спрямо предходната година, при все че има увеличение на състава на учените.

Учените от ИИНЧ имат публикувани 9 монографии през 2023 г. (при 6 през 2022 г.). Три от тях са публикувани в Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. Останалите са в други издателства. Монографиите са, както следва:

1. ***Атанасова-Трифонова, Мария, Пенева, Л., Стоянова, Юл. Ранна скринингова оценка и насоки за стимулиране развитието на тригодишните деца. РЦППО- София град, 2023, ISBN:978-619-7743-00-5, 196,***

Ранната скриннигова оценка позволява да се разкрият както силните страни в индивидуалния профил на децата, така и затрудненията, с които се сблъскват, някои от които представляват риск за последващи проблеми в развитието. Интензивността на промяна и динамиката на психичните процеси в ранното детство прави скрининг изследването на децата в тази възраст особено трудна задача. За постигане на по-доброто му качество авторите предлагат съчетаното прилагане на различни методи, освен скрининг теста за тригодишни деца, както и информация от различни източници– от представянето на самото дете по тестовите задачи, така и от оценката на педагогическите специалисти и на родителите.

Важно място в книгата заемат насоките за стимулиране на децата в областта на двигателното, езиковото, познавателното и социо-емоционалното развитие, които са ориентири на специалистите за подобряване на тяхната практика с децата.

2. ***Tashev, S.. Bulgarët në Shqipëri (Rruga e gjatë drejt njohjes). 2023, ISBN:978-9928-298-49-2, 264 Друго***
3. ***Ташев, С.. Борбите на македонските българи за права и независимост. 68 случая от периода 1944-1994 г.. Орбел, 2023, ISBN:978-954-496-169-5, 316 Друго***
4. ***Ташев, С.. Трагедията на еврейското население във Вардарска Македония и Беломорието. Орбел, 2023, ISBN:978-954-496-174-9, 204 Друго***

Трите книги на доц. д-р Ташев изследват отделни аспекти на три различни общности на българските и съседни до България територии в историческа перспектива – българи в Македония, българи в Албания и еврейското население във Вардарска Македония и Беломорието с ценни импликации за българската историография.

5. ***Зорница Тоткова. Родителски стил и привързаност. Проф. Марин Дринов - София, 2023, ISBN:ISBN 978-619-245-313-8 (Print), ISBN 978-619-245-314- 5 (Online) Реномирано международно издателство***
6. ***Зорница Тоткова. Транспортна психология. Личност и поведение на шофиране. Проф. Марин Дринов - София, 2023, ISBN:ISBN 978-619-245- 293-3 (Print), ISBN 978-619-245-294-0 (Online) Реномирано международно издателство***

Монографията обогатява съвременните знания в транспортната психология и поставя солидна

основа за актуални научни изследвания и за ефективна практическа работа с човешкия фактор в пътната безопасност**.**

7. ***Таир, Е.. Ценности, справедлиивост и психично благополучие. Изд. на БАН "Проф. Марин Дринов", 2023, ISBN:ISBN 978-619-245-297-1 Реномирано международно издателство***

Изследвана е културната рамка, характеризираща българското общество през неговите ценности, експлицитните и имплицитните мотиви към справедливостта, трудовите мотиви, нагласи и представи за „другия и представите за благополучие.

8. ***Щерионов Щ., Вачков Д., Джонев А., Милачков В., Поппетров Н.. История на Кюстендил. Т. II. Кюстендил в новото време (1878 – 1944 г.). София – Кюстендил, Издателство „Фабер“, 2023 г., 672 с.. 2023, ISBN:978-954-2903-40-6 Друго***
9. ***Щерионов, Щ.. Православието в Созопол. Минало и настояще. Второ допълнено издание. С.. Издателство на Българска академия на науките „Проф. Марин Дринов“, 2023, ISBN:978-619-245-355-8 Друго***

Двете монографии на проф. дин Щерионов изследват локалното историческо развитие, чрез което се създава детайлна представа по отделни теми в редица области на родното историческо познание. Проучванията на това микрониво ниво притежават изключително голям научноизследователски заряд и позволяват от една страна да се установят регионалните специфики на разглежданите процеси, а от друга – да се определи тяхното място и роля в общото историческо развитие на страната ни.

Увеличава се слабо броят на научните **публикации в издания, индексирани в Web of Science (WoS), Scopus и ERIH+:** 25 за 2023 г. (при 21 за 2022 г.) като се увеличава броят на публикуваните в Web of Science (WoS) и Scopus (13 през 2023 при 10 за 2022 г.). Публикациите в Scopus и/или в WoS са, както следва:

1. **Bakalova, D., Nacheva, I., Panchelieva, T**.. Psychological Predictors of COVID-19 Related Anxiety in Vulnerable Groups. European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 13, 9, MDPI, 2023, DOI:https://doi.org/10.3390/ejihpe13090132, 1815-1830. SJR (Scopus):0.542, JCR-IF (Web of Science):3.2 Q2 (Web of Science) Линк
2. **Bakalova, D. I., Dimitrova, E.E..** Optimistic expectations and life satisfaction as antecedents of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers.. AIMS Geosciences, 9(2), AIMS PRESS, 2023, DOI:10.3934/geosci.2023016, 285-310. JCR-IF (Web of Science):0.33 Без JCR или SJR – индексиран в WoS или Scopus (Web of Science)

3. **Bakalova, D., Panchelieva, Ts..** Risk propensity as a personality antecedent of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers. European Journal of Psychology Open, 2023, ISSN:2673-8627, SJR (Scopus):0.414 Q3 (Scopus) Линк

4. **Bekir, S., Tair, E..** Functional Ego States, Behavior Patterns, and Social Interaction of Bulgarian Adolescents and Their Parents. Societies, 13, 7, MDPI, 2023, ISSN:2075-4698, DOI:10.3390/soc13070154, SJR (Scopus):0.42, JCR-IF (Web of Science):2.1 Q2 (Scopus) Линк

5. Dimitrova, E., Alexandrova-Karamanova, A.. Biopsychosocial Factors of Adolescent Health Risk Behaviours during the COVID-19 Pandemic—Insights from an Empirical Study.. Societies, 13, 7, MDPI, 2023, ISSN:2075-4698, DOI:https://doi.org/10.3390/soc13070169, 169-.. SJR (Scopus):0.42 Q2 (Scopus) Линк

6. **Ilina Nacheva, Tsvetelina Panchelieva, Diana Bakalova**. Emotional Experiences of Vulnerable Groups during COVID-19: A Qualitative Study amongst Parents, Jobless and Chronically Ill People in Bulgaria. European Journal of Psychology Open, Hogrefe Publishing, 2023, DOI:https://doi.org/10.1024/2673-8627/a000038, SJR (Scopus):0.41 Q3 (Scopus) Линк

7. Jovanovic, V...**Tair, E.,** et al. The Coronavirus Anxiety Scale: Cross-National Measurement Invariance and Convergent Validity Evidence. Psychological Assessment, American Psychological Association, 2023, ISSN:ISSN: 1040-3590, DOI:https://doi.org/10.1037//pas0001270, SJR (Scopus):1.76 Q1, не оглавява ранглистата (Scopus) Линк

8. **Panchelieva, Tsvetelina, Nacheva, Ilina, Bakalova, Diana**. Socio-economic Aspects of the Crisis Caused by COVID-19: Effects of the Change in the Work Regime. Economic Alternatives, 4, University of National and World Economy, 2023, DOI:https://doi.org/10.37075/EA.2023.4.06, 739-758. SJR (Scopus):0.13 Q4 (Scopus) Линк

9. **Paunova-Markova, E., Alexandrova-Karamanova, A., Yordanova, T.,** Mineva, K.. Impact of the Covid-19 Pandemic on Adolescent Mental Health and Well-being.. Central European Journal of Paediatrics, 19, 1, 2023, ISSN:2490-3671, DOI:https://doi.org/10.5457/p2005-114.338, 54-64. SJR (Scopus):0.12 Q4 (Scopus) Линк

10. **Yolanda Zografova, Ekaterina Dimitrova**. The Role of Family and Media Environment on Aggressive Behaviour in Bulgarian Schools. Societies, 13, 10, MDPI, 2023, ISSN:ISSN: 2075-

4698, DOI:https://doi.org/10.3390/soc13100222, 1-17. SJR (Scopus):2.1 Q2 (Scopus) Линк

11. Karakulak, A. et al., **Tair, E.** The perceived vulnerability to disease scale: Cross-cultural measurement invariance and associations with fear of COWID-19 across 16 countries. Social and Personality Psychology Compass, Wiley, 2023, DOI:https://doi.org/10.1111/spc3.12878,, SJR (Scopus):1.65, JCR-IF (Web of Science):1.09 Q1, не оглавява ранглистата (Web of Science) Линк
12. Nenova, G., Luleva. A**., Kotzeva, T**.. Caring for the Child, Caring for the Family: The Clash over the National Strategy for the Child (2019–2030) in Bulgaria. East European Politics and Societies, 0(0). https://doi.org/10.1177/08883254231183002. East European Politics and Societies and Cultures, SAGE Publications, 2023, ISSN:ISSN: 0888-3254 Online ISSN: 1533-8371, SJR (Scopus):0.348 Q2 (Scopus) Линк
13. Zaborskis, A., Kavaliauskienė, A., Levi, Sh., Tesler, R**., Dimitrova, Elitsa**. Adolescent Toothbrushing and its Association with Socio-demographic Factors – Time Trends from 1994 to 2018 in Twenty Countries. Healthcare, 11, 24, 2023, DOI:https://doi.org/10.3390/healthcare11243148, 3148. SJR (Scopus):0.55, JCR-IF (Web of Science):2.8 Q2 (Scopus) Линк

Публикациите, отразени в профилирани бази от данни (извън WoS, Scopus и ERIH+), са 19. Сред публикациите различни от монографии 25 все още не са в издания, индексирани в WoS, Scopus, ERIH+ или други профилирани бази от данни. **Все още има място за повишаване на публикационната дейност на ИИНЧ общо и в индексирани издания**.

Информация за научните списания, издавани от ИИНЧ:

ИИНЧ издава три научни рецензирани списания - сп. Psychological Research (in the Balkans) на департамент Психология, с гл. редактор проф. д.н. Антоанета Христова, сп. „Население" на департамент Демография с гл. редактор проф. д-р Кремена Борисова-Маринова и научната поредица „СБОРНИК ДОКЛАДИ на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки" с главен редактор проф. д-р Катя Стойчева.

Академичните списания са свързани с основните направления на научната дейност в Института - психология и демография. В тях се публикуват статии и студии на учените от

двата департамента, отразяващи провежданите изследвания, както и изследвания на колеги от България и чужбина.

Psychological Research (in the Balkans) е електронно издание на английски език, което използва софтуерно приложение за управление на цялото подаване на авторски ръкописи, на редакционния работен процес и публикуването. Печатният вариант от 2023 г. е с намален тираж от 50 броя и нов формат – приравнен на А4. То е рецензирано списание с отворен достъп (OA), което публикува висококачествени статии, които разглеждат проблеми, предизвикващи научната психологическа общност. Научното издание е лицензирано в Creative Commons Attribution 4.0 (CCBY) и от 2023 г. е с нови ISSN номера: ISSN 2815-4797 (Print) и ISSN 2815-4800 (Online).

През 2023 г. сп. Psychological Research (in the Balkans) издаде 3 броя книжки от Том 26 на изданието с общ обем от 290 стр. Отпечатаните статии са 20 на брой, от които 19 на английски език и 1 на български език. От публикувалите общо 34 автори – 14 са от ИИНЧ, 15 са от няколко института на БАН, НБУ, СУ, ВТУ, ВА „Г.С.Раковски“ и Техническия университет-Варна. От чужбина са 5 автори – от Литва, Румъния и Нигерия. Всяка статия в изданието притежава Идентификатор за цифров обекти (Digital Object Identifier – DOI). Издаването на кн. 1/2023 г. стана възможно благодарение на Проекта „Психологически детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България (2019-2023) към ФНИ с ръководител доц. д-р Диана Бакалова, която беше и гост-редактор на кн.1 и кн. 2. От този проект бяха осигурени и статии за кн.2/2023 г. Втора и трета книжка за 2023 г. бяха отпечатани, благодарение на финансирането от спечеления в края на 2022 г. Конкурс „Българска научна периодика – 2023“. В края на 2023 г. списанието отново спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2024“ към ФНИ в размер на 7900 лв., което ще подкрепи финансирането на 2 броя от списанието през 2024 г. Изданието вече е включено в CEEOL със свободен достъп. Поради промененото име на списанието, което доведе и до новите ISSN номера, в края на 2024 г., когато изтече 2-годишният срок по зададените критерии, то отново трябва да кандидатства към всички БД за индексиране.

И през 2023 г. сп. **„Население“** продължи да следва мисията и целите си. Освен като печатно издание списанието разполага и с електронна версия, която през 2024 г. предстои да бъде обновена като електронно издание на български и английски език, което използва софтуерно приложение за управление на цялото подаване на авторски ръкописи, на редакционния работен процес и публикуването и също ще бъде с отворен достъп. През

изминалата 2023 г. бяха отпечатани три редовни книжки от Том 41 на изданието с общ обем от 514 стр. В книжка 1 бяха отпечатани седем студии на български език, посветени на нови научни резултати от проведени демографски анализи в областта на най-острите и обществено значими проблеми на демографското развитие и на актуални методологични въпроси при изследване на развитието на населението. Съгласно заложеното в проекта към ФНИ книжка 2 съдържа избраните от редакционната колегия за публикуване в книжка 1 за 2023 г. 1 уводна статия и 7 студии, преведени на английски език, с цел по-широка популяризация на най-новите научни приноси и резултати от демографските изследвания. Книжка 3 е всъщност последната книжка от поредицата тематични броеве, популяризиращи анализите на работната група „Уязвими етнически и религиозни групи и общности“ по проекта „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“.

В изданието през 2023 г. са публикували общо 9 автори, като 7 от тях са от ИИНЧ и 5 са от УНСС, Стопанска академия – Свищов, институти на БАН и др. 11 статии са на български език и 8 на английски език. В края на 2022 г. сп. „Население” спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2023“, с която през изминалата година финансира издаването на кн. 1 и кн. 2 за 2023 г. В края на 2023 г. списанието отново спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2024“ към ФНИ, което ще подкрепи финансирането на сп. „Население“ през 2024 г. в размер на 7900 лв. Изданието е включено в CEEOL.

През 2023 г. беше проведена XIV Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки под надслов „ПСИХОЛОГИЯ И МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНО СЪТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНИТЕ НАУКИ: 50 ГОДИНИ ПСИХОЛОГИЯ В БАН“

„СБОРНИК ДОКЛАДИ на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки” е рецензирано електронно академично издание със свободен достъп, в което се приемат оригинални научни статии в областта на социалните науки. В Сборника са публикували общо 31 автори, като 25 от тях са докторанти и млади изследователи от различни научни институции в България. От тях 8 са от ИИНЧ. Обемът на изданието е 229 страници.

Сборникът доклади е включен в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране (ID № 3900). Създаването на специална научна поредица, представяща материалите от Школата все повече привлича вниманието към работата на младите учени, разширява възможностите им за развитие и позволява обменът на

идеи и интереси сред младото поколение изследователи в социалните науки да излезе извън времевите граници на самата школа.

Информация за дейността на библиотеката при ИИНЧ:

Библиотеката работи в съответствие с научната и образователна политика и стратегия на ИИНЧ при БАН, като водещи принципи са профилиране, координация, сътрудничество с други библиотеки в системата на БАН, с цел достигане на оптимално съответствие със задачите на института и задоволяване на променящите се читателски и информационни потребности.

През 2023 г. фондът на библиотеката достигна общо 6804 тома (Библиотека по „Демография“ – 4302 т.; Библиотека по „Психология“ – 2502 т.).

По вид: книги – 3607 т.; периодични издания: списания и поредици – 3150 т., поредици на електронен носител – 47 т. По език: на български език – 3048 т.; на чужди езици – 3756 т.

През 2023 г. са постъпили 92 библиотечни документа на стойност – 2025.98 лв.; направена е инвентаризация на двете библиотеки – 30% от библиотечния фонд (репрезентативен метод).

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНОТО

Информацията за Научния съвет на ИИНЧ е представена в Приложение 3.

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНОТО

Правилник за устройството, вътрешния трудов ред и дейността на Института за изследване на населението и човека, приет от Общото събрание на учените на 21.07.2022 г., е качен и достъпен на сайта на Института: https://www.iphs.eu/n/images/normative-docs/Pravilnik_IPHS_09.11.2022.pdf

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ

БАН – Българска академия на науките

ВУ – висше училище

ИЕФЕМ – Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей

ИИНЧ – Институт за изследване на населението и човека

ИФС – Институт по философия и социология

МОН – Министерство на образованието и науката

МТСП – Министерство на труда и социалната политика

НАЦИД – Национален център за информация и документация

НПО – Неправителствена организация

НСИ – Национален статистически институт

ОС на БАН – Общо събрание на Българската академия на науките

СЦ – Специфична цел

ФНИ – Фонд „Научни изследвания“

ЦО при БАН - Центъра за обучение при Българска академия на науките

CEEOL – Central and Eastern European Online Library

WoS – Web of Science

ИЗВОДИ:

Представеният отчетен доклад за дейността на ИИНЧ през 2023 г. позволява да се направят следните изводи:

Представеният отчетен доклад за дейността на ИИНЧ през 2023 г. позволява да се направят следните изводи:

1. През отчетния период ИИНЧ успешно изпълнява своята мисия и научни приоритети. Учените работят по стойностни научни и научно-приложни проекти в областта на демографското и личностно развитие, които допринасят за разработването и прилагането на политики от публичните институции в България.

2. Научните приоритети на ИИНЧ са съобразени с визията на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030. Дейностите на ръководството и на учените съдействат за постигането на общата цел на Стратегията и на 5 от специфичните ѝ цели. Това се случва, въпреки множеството предизвикателства, с които се сблъсква Института, като недостатъчен интерес към научните области сред младите хора и трудностите по привличането им за научна кариера, както и все още относително ниското заплащане на труда на учените. Остава необходимо по-активното включване на докторанти в проекти на Института, като по този въпрос вече са предприети първите стъпки.

3. По отношение на публикационната активност на учените от ИИНЧ през 2023 г. все още има място за повишаване на публикационната дейност на ИИНЧ общо и в индексирани издания, въпреки че има увеличение на издадените монографии.

4. Регистрираме положително развитие в посока увеличаване на международното сътрудничество и участието в международни проекти на Института. Това е похвално като се имат пред вид трудностите заради малкия финансов капацитет на Института да участва в мащабни международни проекти със собствено съфинансиране или да отделя средства по проекти, при които има известен лаг между изпълнението/приключването на проекта и траншовете от страна на финансиращия орган.

София,
23.01.2024 г.

Научен секретар:
доц. д-р Стоянка Черкезова